

A Study of the Intended Curriculum in Terms of Paying Attention to Values Education in the First Grade of Elementary School¹

Fatemeh Gholamzadeh², Mohammad AkbaryBorn³

Doi:

10.30497/esi. 2026.247509.1886

Abstract

The aim of this research was to analyze the first grade textbooks from the perspective of paying attention to values education. In order to answer the research question, a qualitative analysis method was used using a deductive research method. The analysis was based on the Sanger and Osgathorpe model (2005) including the components of the goal, content, form of content presentation, teaching method and evaluation, which in this research used the educated and native Maleki model (2012). The statistical population of this research included all the textbooks of the first grade of primary school from 1400-1401. The sampling was purposeful and the entire study area, and all the lessons of the first grade of primary school from grades one to three (first grade of primary school) including Persian, Quran, Heavenly Gifts, Experimental Sciences, Social Studies and Mathematics textbooks, in total 15 volumes of books were analyzed. The results of the research showed that for values education, comprehensive and multidimensional research is available in textbooks. Educational values in each lesson are designed as a logical and deep system from simple to complex concepts. All core subjects (Quran, social studies, Persian, science, and mathematics) are presented in a combined, spiral, and superficial manner. The form of content presentation in the first grades is mostly pictures and drawings, while in the second and third grades, it is the study of text, poetry, and stories. The teaching method is diverse, inclusive, and student-centered. The qualitative evaluation method is continuous and non-threatening and is carried out through observing the behavior and measuring the performance of students. Finally, the findings indicate that textbooks in the first grade of elementary school have consciously tried to institutionalize the teaching of values in the education process in necessary ways and with the developmental characteristics of children.

Keywords: Values, Intended Curriculum, First Grade of Elementary School

1. This article is extracted from the doctoral thesis entitled: "Design and Validation of a Curriculum Model for Teaching Values in the First Grade of Elementary School" at the University of Birjand.

2. PhD in Curriculum Planning, University of Birjand, South Khorasan, Iran.
(Corresponding Author). Fateme.gholamzade@birjand.ac.ir

3. Associate Professor, Department of Educational Sciences, University of Birjand, South Khorasan, Iran. akbaryborn2003@birjand.ac.ir

بررسی برنامه درسی قصد شده از لحاظ توجه به آموزش ارزش‌ها در دوره اول ابتدایی^۱

فاطمه غلامزاده^۲

محمد اکبری بورتنگ^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۱۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۰/۱۷

Doi: 10.30497/esi.2026.247509.1886

چکیده

هدف این پژوهش، تحلیل محتوای کتاب‌های دوره اول ابتدایی از منظر توجه به آموزش ارزش‌ها بوده است. به‌منظور پاسخ‌گویی به سؤال پژوهش، از روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار با رویکرد قیاسی استفاده شده است. چارچوب تحلیل مبتنی بر الگوی سانگر و آسگاتورپ (۲۰۰۵) شامل مؤلفه‌های هدف، محتوا، شکل ارائه محتوا، روش تدریس و ارزشیابی است که در این پژوهش از مدل تعدیل‌یافته و بومی‌شده ملکی (۱۳۹۱) استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی ۱۴۰۱-۱۴۰۰ بوده‌اند. نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند و تمام قلمرو مطالعاتی بود که کلیه دروس دوره اول ابتدایی پایه‌های اول تا سوم (دوره اول ابتدایی) شامل کتاب‌های درسی فارسی، قرآن، هدیه‌های آسمانی، علوم تجربی، مطالعات اجتماعی و ریاضی در مجموع به تعداد ۱۵ جلد کتاب تحلیل شده‌اند. نتایج پژوهش نشان داد که برای آموزش ارزش‌ها، رویکردی جامع و چندبعدی در کتب درسی اتخاذ شده است. اهداف آموزشی ارزش‌ها در هر درس، براساس یک نظام منطقی و تدریجی از مفاهیم ساده به پیچیده طراحی شده‌اند. محتوا در تمام دروس اصلی (قرآن، مطالعات اجتماعی، فارسی، علوم و ریاضی) به‌صورت تلفیقی، مارپیچی و تدریجی ارائه می‌شود. شکل ارائه محتوا در پایه‌های اول، بیشتر از تصاویر و نقاشی استفاده شده، درحالی‌که در پایه‌های دوم و سوم، تمرکز بر متن، شعر و داستان است. روش تدریس، متنوع، تدریجی و دانش‌آموزمحور است. روش ارزشیابی کیفی، مستمر و غیردلهره‌آور است و عمدتاً از طریق مشاهده رفتار و سنجش عملکرد دانش‌آموزان صورت می‌گیرد. در نهایت، یافته‌ها حاکی از آن است که کتاب‌های درسی در دوره اول ابتدایی، به‌صورت آگاهانه و با بهره‌گیری از اصول علمی، تلاش کرده است تا آموزش ارزش‌ها را به شیوه‌ای مؤثر و متناسب با ویژگی‌های رشدی کودکان، در فرایند تعلیم و تربیت نهادینه سازد.

واژگان کلیدی: ارزش‌ها، برنامه درسی قصد شده، دوره اول ابتدایی

۱. این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان: «طراحی و اعتباریابی الگوی برنامه درسی آموزش ارزش‌ها در دوره اول ابتدایی» در دانشگاه بیرجند است.

۲. دانش‌آموخته دکتری برنامه‌ریزی درسی، دانشگاه بیرجند، خراسان جنوبی، ایران (نویسنده مسئول).

Fateme.gholamzade@birjand.ac.ir
akbaryborng2003@birjand.ac.ir

۳. دانشیار گروه علوم تربیتی، دانشگاه بیرجند، خراسان جنوبی، ایران.

بیان مسئله

ارزش‌ها به عنوان یکی از پایه‌های اساسی در آموزش ابتدایی شناخته می‌شوند که رفتار و کردار افراد را هدایت می‌کنند. ارزش‌ها به عنوان معیارهای فرهنگی مشترکی اند که به ما امکان ارزیابی اعمال را از منظر خوب یا بد بودن می‌دهند (رحیمی، رهنما، و میرزامحمدی، ۱۴۰۱). با وجود تقسیم‌بندی‌های متعدد از ارزش‌ها از جمله ارزش‌های مطلق، نسبی، مادی، فرامادی، اجتماعی، شخصی، خانوادگی، حقوقی، اخلاقی، سیاسی و فرهنگی (دارابی عمارتی، ۱۴۰۲)، ارزش‌ها به طور کلی در دسته‌های اصلی مانند ارزش‌های علمی و نظری و ذاتی (Gatley, 2021; cheng, 2021 & Li, 2025)، اقتصادی (Aldoosry, 2020)، سیاسی (Bao, 2024)، اجتماعی (Jain, 2020)، فرهنگی و هنری (Hunter, 2020) و دینی و معنوی و اخلاقی (Craiovan & Cuza, 2022) طبقه‌بندی می‌شوند.

مکاتب مختلف تربیتی، از فلسفه تاروان‌شناسی و مبانی جامعه‌شناسی، بر اهمیت ارزش‌ها در شکل‌دهی به شخصیت، هویت، پرورش منش و تصمیم‌گیری و هم‌بستگی اجتماعی تأکید دارند (امینی مشهدی، و غفاری، ۱۳۹۲). مفهوم ارزش در فلسفه تحت عنوان ارزش‌شناسی بررسی می‌شود. بسیاری از فیلسوفان معاصر، کار فلسفه را به مطالعه ارزش‌ها و آفرینش آنها محدود می‌کنند؛ برای مثال، نیچه فلسفه را فرایند آفرینش ارزش‌های نو می‌دانست و فیلسوف را کسی می‌شمرد که به ارزش‌ها توجه ویژه دارد (دادبه، ۱۳۹۲). در حوزه روان‌شناسی، به‌ویژه مکاتب روان‌شناسی اجتماعی و روان‌شناسی بین‌فرهنگی، ارزش‌ها جایگاهی برجسته دارند. در این میان مکتب انسان‌گرایی به اهمیت ارزش‌های فردی تأکید کرده، معتقد است که بعد انسانیت فرد باید بر سایر ابعاد او غالب باشد (محبوبی منش، ۱۳۹۴).

آموزش ارزش‌ها به مجموعه‌ای از فعالیت‌ها و فرایندهای آموزشی اطلاق می‌شود که در مدارس برای کمک به دانش‌آموزان به منظور یادگیری و توسعه ارزش‌های اخلاقی و انسانی صورت می‌گیرد (Thornberg & Oguz, 2016). این مفهوم جامع، که حوزه‌هایی مانند پرورش شخصیت، اخلاق، آموزش مدنی و شهروندی را شامل می‌شود (Berkowitz, 2011)، در واقع، این فرایند به یادگیری و ترویج ارزش‌های اخلاقی و انسانی اشاره دارد که هدف نهایی آن، توسعه شخصیت و آگاهی اجتماعی دانش‌آموزان است (Mukhamedaly, 2024).

این نوع آموزش به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ارزش‌هایی مانند همدلی، احترام، صداقت و عدالت را در زندگی خود درونی کنند و به کار برند و به همین دلیل به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای تغییر اجتماعی و توسعه فردی شناخته می‌شوند (Parmar & Jha, 2024).

نقش برنامه‌های درسی در آموزش ارزش‌ها بسیار حیاتی است. آموزش ارزش‌ها ابتدا از خانواده آغاز می‌شود (Yaşaroğlu, 2016). در چند دهه اخیر، آموزش ارزش‌ها از طریق مدارس و برنامه‌های درسی، مورد توجه فیلسوفان تربیتی و متخصصان تعلیم و تربیت قرار گرفته است (دارابی عمارتی، ۱۴۰۲). در این فرایند، برنامه‌های درسی به‌عنوان ابزار اصلی نظام آموزشی، نقشی کلیدی در تحقق اهداف آموزشی و پرورشی ایفا می‌کنند (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۲). به همین دلیل، در فرایند طراحی، تولید و اجرای برنامه‌های درسی، اغلب از سه نوع برنامه درسی قصدشده، اجراشده و کسب‌شده صحبت می‌شود. برنامه درسی قصدشده، سندی است که توسط معلمان یا دیگر افراد صاحب‌نظر در حوزه آموزش تهیه می‌شود (افتخاری، و افتخاری، ۱۴۰۳). در واقع، برنامه درسی رسمی یا «قصد شده» شامل آرزوها و انتظاراتی است که توسط توسعه‌دهندگان برنامه درسی تعیین شده است. این مفهوم نمایانگر دیدگاه‌هایی است درباره «آنچه باید آموزش داده شود» و «چگونه باید آموزش داده شود» (Falkner, 2019, Borji, 2023).

باوجود تأکید مبانی نظری بر اهمیت ارزش‌ها در برنامه‌های درسی، گسترش آسیب‌های اجتماعی و رفتاری در سال‌های اخیر به‌وضوح نشان می‌دهد که نیاز به آموزش هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده ارزش‌ها در مدارس بیش‌ازپیش احساس می‌شود. پژوهش‌ها تأیید می‌کنند که نبود توجه کافی به این موضوع، منجر به بروز مشکلات متعددی در میان دانش‌آموزان می‌شود. برای مثال، نبود ارزش‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری و احترام می‌تواند به کاهش انگیزه و افت تحصیلی منجر شود و دانش‌آموزان را به یادگیری سطحی سوق دهد (Tarabashkina, 2011). علاوه بر این، دانش‌آموزانی که ارزش‌های اخلاقی را درونی نکرده‌اند، بیشتر در معرض مشکلات رفتاری و اجتماعی مانند پرخاشگری، انزوا و رفتارهای ناپسند قرار دارند (Liu, 2024). در نهایت، کمبود حمایت‌های اجتماعی و ارزش‌های مثبت می‌تواند بر سلامت روان دانش‌آموزان تأثیر منفی بگذارد و آنها را در معرض خطر مشکلات روانی مانند اضطراب و افسردگی قرار دهد (Ozerbas, 2022).

بنابراین باتوجه به گسترش آسیب‌های اجتماعی، ضرورت بازنگری در برنامه‌های درسی و گنجانیدن هدفمند ارزش‌ها در آنها بیش از پیش احساس می‌شود. آموزش ارزش‌ها و کیفیت آنها به عنوان نوعی تربیت، اساس رشد و بالندگی معنوی کودکان در دوره‌های بعدی زندگی‌شان محسوب می‌شود (دارابی عمارتی، ۱۴۰۲). آموزش ارزش‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین ساحت‌های تربیت، نقشی حیاتی در دوره ابتدایی ایفا می‌کند؛ چراکه در این مرحله، پایه‌های اصلی شخصیت کودکان شکل می‌گیرد (Nugroho, 2020 & Rusmin, 2020). نهادینه‌سازی این ارزش‌ها نه فقط به بهبود رفتار و اخلاق دانش‌آموزان کمک می‌کند، بلکه زمینه را برای رشد جامع و توانمندی‌شان در مواجهه با چالش‌های اجتماعی فراهم می‌آورد (Marwiyah, 2024). کتاب‌های درسی به عنوان اصلی‌ترین ابزار پیاده‌سازی برنامه‌های درسی عمل می‌کنند (محمودی، ۱۴۰۳) و در یک نظام آموزشی متمرکز مانند ایران، محتوای کتاب‌های درسی اصلی‌ترین ابزار برای آموزش ارزش‌ها به دانش‌آموزان محسوب می‌شود (حمیدی‌زاده، و قویدل، ۱۴۰۳)، تحلیل محتوای آنها برای به‌روزرسانی نظام آموزشی ضروری است. از این رو، پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان توجه به ارزش‌ها در برنامه درسی قصد شده در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی انجام شده است که در پی پاسخ به سوالات زیر است:

- ۱- اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی چگونه است؟
- ۲- محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی چگونه است؟
- ۳- اشکال ارائه محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی چگونه است؟
- ۴- روش تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی چگونه است؟
- ۵- ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی چگونه است؟

روش پژوهش

برای پاسخ‌گویی به سؤالات این پژوهش از روش تحلیل محتوای کیفی جهت‌دار با رویکرد قیاسی استفاده گردید. در این روش، مقولات اصلی تحلیل براساس الگوهای نظری از پیش تعیین‌شده شناسایی و به کار گرفته می‌شوند. چارچوب نظری پژوهش بر مبنای الگوی

چهارمؤلفه‌ای سانگر و اوسگاتورپ (۲۰۰۵) تدوین شده که برای انطباق با پژوهش حاضر، با استفاده از مدل ملکی (۱۳۹۱) تعدیل یافته و به چارچوب مفهومی پنج‌مؤلفه‌ای تبدیل شده است که شامل عناصر اصلی برنامه درسی اهداف، محتوی، شکل ارائه محتوا، روش تدریس و روش ارزشیابی می‌شود. جامعه آماری شامل کلیه کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی سال تحصیلی (۱۴۰۰-۱۴۰۱) است. نمونه‌گیری به‌صورت تمام‌شماری انجام شده و تمام ۱۵ جلد کتاب‌درسی پایه‌های اول تا سوم شامل دروس فارسی، قرآن، هدیه‌های آسمانی، علوم تجربی، مطالعات اجتماعی و ریاضی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. برای تحلیل محتوای کتاب‌ها، مراحل کار به این شکل بوده است:

۱. آماده‌سازی برای تحلیل: ابتدا، ۱۵ جلد کتاب‌درسی دوره اول ابتدایی به چهار بخش اصلی تقسیم شد: ۱. متن درس‌ها، ۲. تصاویر، ۳. تمرین‌ها و فعالیت‌ها و ۴. پیام‌ها یا شعرهای انتهایی درس‌ها.
۲. تعریف واحدهای تحلیل: بعد از آن، کوچک‌ترین بخش‌های معنادار برای تحلیل مشخص گردید. هر جمله، تصویر، یا فعالیت آموزشی، که به یکی از ارزش‌ها (مثل احترام، صداقت، یا مسئولیت و...) اشاره داشت، به‌عنوان یک واحد تحلیل در نظر گرفته شد.
۳. کدگذاری داده‌ها: در این مرحله، هر واحد تحلیل با استفاده از کدهای ازپیش‌تعیین‌شده که براساس چارچوب مفهومی پنج‌مؤلفه‌ای (اهداف، محتوا و...) ساخته شده بود، برچسب خورد. برای مثال، یک تصویر که دانش‌آموزی درحال کمک به دوستش بود، با کد «همکاری» و زیرمؤلفه «محتوا» کدگذاری شد.
۴. جمع‌بندی و توصیف یافته‌ها: در نهایت، کدهای مشابه دسته‌بندی و تجمیع شد. این کار کمک کرد تا پوشش و گستردگی هر ارزش در هر بخش از کتاب‌ها (اهداف، محتوا و...) مشخص شود و توصیف دقیق و کاملی از یافته‌های پژوهش ارائه شود. برای اطمینان از اعتبار (روایی) و پایایی داده‌ها، از معیارهای رؤیا و پرتی (۲۰۰۳) و روش ضریب پایایی اسکات (۲۰۱۲) استفاده شد. ضریب توافق به‌دست‌آمده از نظر پنج متخصص، ۰/۷۸ گزارش گردید.

یافته‌های پژوهش

۱. کتاب‌های قرآن

۱-۱. اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های قرآن

اهداف برنامه درسی قرآن در درجه اول روخوانی و روان‌خوانی قرآن و هدف مهم بعدی آشنایی فراگیران با برخی از پیام‌های قرآنی است. پیام‌های قرآنی، یک آیه کوچک یا عبارت قرآنی است که معنای مهم و ارزشمند درباره ارزش‌های اخلاقی تربیتی، اجتماعی و... دارد که این پیام‌ها متناسب با درک و فهم کودکان طراحی شده است؛ از این رو، هدف آموزش ارزش‌ها در این کتاب آشنایی با پیام‌های ارزشی و تربیتی قرآن و عمل به آن است.

تحلیل محتوای اهداف آموزش ارزش در این کتاب‌ها، توزیع تدریجی ارزش‌ها را در پایه‌های مختلف نشان می‌دهد: در پایه اول تمرکز اصلی بر ارزش‌های بنیادین مانند آداب سلام کردن، سپاس‌گزاری از خدا، احترام به والدین، پرهیز از اسراف و همکاری است؛ در پایه دوم، مفاهیمی چون مهربانی، بخشندگی، شناخت اعمال مورد رضایت خداوند و سپاس‌گزاری از والدین تعمیق می‌یابند و در پایه سوم، دامنه ارزش‌ها گسترش می‌یابد و شامل مفاهیم پیچیده‌تری مانند احساس مسئولیت، بخشش، احترام به طبیعت، خوش‌زبانی، شجاعت و صرفه‌جویی می‌شود. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه درسی قرآن، با رویکردی گام‌به‌گام، به تدریج دانش‌آموزان را با طیف وسیعی از ارزش‌ها آشنا می‌سازد.

۲-۱. محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های قرآن

نتایج تحلیل نشان‌دهنده توزیع تدریجی و متناسب ارزش‌ها در هر پایه است: در پایه اول بر ارزش‌های بنیادینی مانند سپاس‌گزاری از خدا، والدین و دیگران، همکاری در خانواده و مهربانی تأکید شده است. همچنین، ارزش‌هایی مانند احترام به طبیعت و مراقبت از آن و نیز عدم حسادت به صورت ضمنی آموزش داده می‌شود در پایه دوم، مفاهیم پیشین تعمیق می‌یابند و بر ارزش‌های مهربانی، سپاس‌گزاری، همکاری و مراقبت از طبیعت دوباره تأکید می‌گردد و ارزش‌های جدیدی چون کمک به دیگران و پرهیز از ظلم به محتوا اضافه می‌شود. در پایه سوم طیف وسیعی از ارزش‌ها آموزش داده می‌شود که شامل سپاس‌گزاری، احساس مسئولیت، عذرخواهی، بخشش، دوستی، پرهیز از ظلم، خوش‌رویی، شجاعت و صرفه‌جویی

است. همچنین، بر ارزش‌های پیشین مانند مهربانی، همکاری و مراقبت از طبیعت تأکید مجدد می‌شود. در مجموع، تحلیل محتوای ارزشی این کتاب‌ها نشان می‌دهد که آنها در راستای آموزش ارزش‌های مختلفی از جمله ارزش‌های دینی و معنوی (سپاس‌گزاری)، ارزش‌های اخلاقی (مهربانی، بخشش، شجاعت)، ارزش اقتصادی (صرفه‌جویی)، ارزش‌های اجتماعی (همکاری، دوستی) و ارزش‌های زیست‌محیطی (مراقبت از طبیعت) عمل می‌کنند.

بررسی محتوا همچنین نشان می‌دهد که چهار ارزش کلیدی زیر به صورت پرتکرار و پی‌درپی در تمام پایه‌ها مورد تأکید قرار گرفته‌اند: سپاس‌گزاری از خدا، والدین و دیگران، همکاری، مهربانی، مراقبت از طبیعت. نکته حائز اهمیت دیگر این است که اغلب مضامین ارزشی به صورت ضمنی و غیرمستقیم از طریق محتوا منتقل شده‌اند و فقط تعداد محدودی از آنها به صورت صریح در پیام‌های قرآنی ذکر شده‌اند. این رویکرد ضمنی، فرصت مناسبی برای درونی‌سازی ارزش‌ها در کودکان فراهم می‌آورد.

۳-۱. شکل ارائه محتوا در آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های قرآن

بررسی شکل‌های ارائه محتوا در کتاب‌های قرآن دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که محمل‌های انتقال مفاهیم ارزشی باتوجه به پایه تحصیلی متفاوت است. در پایه اول، بیشترین تأکید بر استفاده از تصویر است که پس از آن متن (در قالب شعر و آیه) قرار دارد. این رویکرد در پایه‌های دوم و سوم تغییر می‌کند و استفاده از متن (شامل آیه، شعر و داستان) بر تصویر غالب می‌شود. به طور کلی، محتوای ارزشی در این کتاب‌ها عمدتاً از طریق آیات قرآن و داستان ارائه شده و پس از آن، استفاده از تصویر و شعر در اولویت‌های بعدی قرار دارد.

۴-۱. روش تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های قرآن

بررسی روش‌های یاددهی-یادگیری در کتاب‌های قرآن نشان می‌دهد که آموزش ارزش‌ها به دو شیوه مستقیم و غیرمستقیم انجام می‌شود: روش‌های مستقیم، روش اصلی و مهم در این کتاب‌ها، بحث و گفت‌وگو است. در این روش، معلم با استفاده از تصاویر، مفاهیم ارزشی را تبیین، و سپس دانش‌آموزان را به مشارکت در بحث تشویق می‌کند. این رویکرد، در تمام پایه‌ها مورد تأکید است و در پایه‌های بالاتر به شکل گفت‌وگوی گروهی و مصداق‌یابی تکامل می‌یابد. در پایه اول، روش‌های مستقیم شامل فردخوانی داوطلبانه، هم‌خوانی با نوار صوتی

و جمع‌خوانی پیام‌های قرآنی است. در پایه دوم علاوه بر روش‌های پایه اول، بر داستان‌گویی و جمع‌خوانی شعر برای افزایش مشارکت دانش‌آموزان تأکید شده است و در پایه سوم با معرفی بخش «انس با قرآن»، روش‌های گفت‌وگوی گروهی و مصداق‌یابی نیز به کار گرفته می‌شوند. روش‌های غیرمستقیم شامل مضامینی است که به صورت ضمنی در متن درس، آیات، داستان‌ها و شعرها قرار داده شده‌اند. در این حالت، معلم به طور رسمی بر این مفاهیم تمرکز نمی‌کند، اما وجود آنها به صورت غیررسمی به درک ارزشی دانش‌آموزان کمک می‌کند. این رویکرد ترکیبی (مستقیم و غیرمستقیم) را نشان می‌دهد که طراحان برنامه درسی سعی کرده‌اند با استفاده از روش‌های متنوع، زمینه درونی‌سازی مفاهیم ارزشی را در دانش‌آموزان فراهم آورند.

۵-۱. ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های قرآن

ارزشیابی برنامه درسی قرآن با رویکرد توصیفی و با تأکید بر تفاوت‌های فردی، تشویق و پرهیز از ایجاد محیط‌های اضطراب‌آور طراحی شده است. با این حال، در ارزشیابی پیام‌های قرآنی، عمدتاً بر بازخوانی و یادآوری برخی از مصادیق پیام‌ها تأکید می‌شود که نشان‌دهنده تمرکز بر پایین‌ترین سطح یادگیری است.

۲. کتاب مطالعات اجتماعی

۲-۱. اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی

در کتاب مطالعات اجتماعی، آموزش ارزش‌ها و جهت‌گیری‌های ارزشی و اخلاقی به عنوان محور مهم مورد توجه است. اهداف مطالعات اجتماعی به طور کلی شکوفایی فطرت و پرورش کمالات انسانی، تربیت افراد از طریق آموزش دانش‌ها، مهارت‌ها و صلاحیت‌های مورد نیاز، به گونه‌ای که نقش کارآمد و شایسته‌ای در زندگی فردی و اجتماعی آنان داشته باشند. تحلیل محتوای کتاب مطالعات اجتماعی بر چهار ارزش مسئولیت‌پذیری، عدالت، تعاون و میهن‌دوستی تأکید می‌نماید. در کتاب مطالعات اجتماعی سوم ابتدایی تأکید بر ارزش کلیدی مسئولیت‌پذیری و در درجه دوم تعاون و همکاری است. اهداف فصول در کتاب درسی مطالعات اجتماعی ذیل این ارزش‌ها تعریف شده‌اند.

تحلیل محتوای این کتاب نشان می‌دهد که اهداف ارزشی به صورت تدریجی و در فصول

مختلف، بر پایه ارزش‌های کلیدی شکل گرفته‌اند. فصل‌های اول تا سوم بر ارزش‌های فردی و خانوادگی تمرکز دارند؛ اهداف در این بخش شامل احترام به هم‌نوعان، دوست داشتن آنها و پرهیز از رذایل اخلاقی است. این مفاهیم سپس به نیکی و احترام به والدین، قدردانی از بزرگ‌ترها و سپاس‌گزاری گسترش می‌یابند. فصل چهارم با تمرکز بر منابع و مصرف، ارزش‌هایی مانند قدردانی از نعمت‌های خداوند، صرفه‌جویی و حفظ منابع طبیعی را آموزش می‌دهد. این رویکرد به‌طور مستقیم به مسئولیت‌پذیری در قبال محیط زیست و منابع مربوط می‌شود. فصل پنجم با محوریت «خانه»، ارزش‌هایی نظیر ارزش قائل شدن برای خانواده و احساس تعلق را در دانش‌آموزان پرورش می‌دهد. فصل‌های ششم و هفتم، اهداف ارزشی را از سطح خانواده به سطح مدرسه و جامعه گسترش می‌دهند. در این فصول، بر رعایت مقررات، حفظ نظم، مشارکت و همکاری در مدرسه و احترام به حقوق دیگران در جامعه تأکید می‌شود. این توالی منطقی نشان می‌دهد که برنامه درسی مطالعات اجتماعی، با حرکت از ارزش‌های فردی به سمت ارزش‌های اجتماعی، دانش‌آموزان را برای ایفای نقشی مؤثر در جامعه آماده می‌سازد.

۲-۲. محتوای آموزش ارزش در کتاب مطالعات اجتماعی

باتوجه به رویکرد محیط‌های توسعه‌یابنده، که بر مبنای آن محتوای کتاب از محیط‌های نزدیک به دور به تناسب سن دانش‌آموزان سازمان‌دهی می‌شود، در این پایه دانش‌آموزان فقط در دو دایره اول، یعنی خانه و مدرسه و مسیر بین این دو، متوقف می‌شوند و باتوجه به سن و شرایط و ویژگی‌های روانی و عاطفی لازم است ابتدا آموزش ارزش‌ها در خانه و مدرسه شکل بگیرد و در پایه‌های بعد محیط‌های دیگر توسعه می‌یابند.

تحلیل محتوا نشان داد که این کتاب مجموعه‌ای از مضامین ارزشی را به دو شکل مستقیم و ضمنی به ارزش‌های محوری تعاون و مسئولیت‌پذیری مرتبط می‌سازد. این مضامین در قالب دسته‌بندی‌های مختلفی از جمله ارزش‌های اخلاقی (مانند مهربانی، دوستی و احترام)، ارزش‌های اجتماعی (مانند مشارکت و پیروی از مقررات)، ارزش‌های دینی و معنوی (مانند سپاس‌گزاری از خداوند) و ارزش اقتصادی (مانند عدم اسراف) ارائه شده‌اند. این یافته‌ها همچنین نشان می‌دهند که محتوای ارزشی کتاب مطالعات اجتماعی از الگوی مارپیچی پیروی

می‌کند؛ به‌این ترتیب، مفاهیم به‌صورت تدریجی و در یک فرایند پیوسته در طول برنامه درسی عرضه می‌شوند تا دانش‌آموزان به‌تدریج با ابعاد مختلف ارزش‌ها آشنا شوند و آنها را درونی کنند.

۳-۲. اشکال ارائه محتوا آموزش ارزش‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی

در کتاب مطالعات اجتماعی دوره اول ابتدایی، فعالیت به‌عنوان مهم‌ترین قالب ارائه محتوای ارزشی شناخته می‌شود. در این کتاب، کاوشگری به‌عنوان یک راهبرد کلیدی یاددهی-یادگیری به کار گرفته شده است که دانش‌آموزان را از طریق گروه‌بندی به گفت‌وگو، بحث و مشارکت در مباحث ترغیب می‌کند. در واقع، فعالیت و کاوشگری هم‌زمان به‌عنوان روش یادگیری و قالب ارائه محتوا برای انتقال ارزش‌هایی چون مشارکت، همکاری، قدردانی و سپاس‌گزاری از والدین و خداوند، و دوستی مورد استفاده قرار می‌گیرند. علاوه‌بر فعالیت، از اشکال دیگری نیز برای ارائه محتوا استفاده شده است. متن در قالب‌های مختلفی مانند شعر، داستان، معما و روایت‌های تاریخی، محمل مهمی برای انتقال مضامین ارزشی محسوب می‌شود. همچنین، تصاویر نیز به‌عنوان ابزار پرکاربرد، نقش مؤثری در ارائه محتوا و تقویت مفاهیم ارزشی دارند. این تنوع در اشکال ارائه محتوا نشان‌دهنده رویکردی چندوجهی است که سعی دارد با استفاده از ابزارهای متفاوت و متناسب با ویژگی‌های سنی دانش‌آموزان، به درونی‌سازی ارزش‌ها کمک کند.

۴-۲. روش تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی

روش اکتشافی: برای مثال، به‌جای آنکه مستقیم درباره فواید مشارکت و همدلی صحبت شود از دانش‌آموزان خواسته می‌شود با مشارکت همدیگر، یکی از فضاهای مدرسه را اداره کنند یا مقرراتی برای آن بنویسند؛ به این صورت دانش‌آموزان به‌صورت فعال درگیر می‌شوند.

روش پروژه: یکی از انواع پروژه‌ها، پروژه خدماتی است که هدف این پروژه‌ها ارائه خدمات به افراد یا گروه‌های نیازمند دریافت کمک است و ممکن است باهدف کمک به جامعه، مدرسه یا افراد اجرا شوند؛ برای مثال، در درس هفت با عنوان از بزرگ‌ترها قدردانی کنیم به دانش‌آموزان فرصت می‌دهیم تا یک هفته فرصت از مادر بزرگ یا یکی از افراد سال‌خورده فامیلشان هرطور که دوست دارند قدردانی کنند یا کودکان را به خانه سالمندان ببریم.

آموزش براساس رویکردهای جاری: یکی از رویکردهای مؤثر و مفید و جالب آموزش براساس رویدادهای جاری است. انتخاب رویداد جاری متناسب و هماهنگ با اهداف و محتوای موردنظر در آموزش صورت می‌گیرند. مثلاً در درس هشتم کتاب معلم در قالب رویداد جاری اردوی تفریحی به دانش‌آموزان مضامین ارزشی مانند نظم و انضباط، تقسیم‌کار، وحدت و هماهنگی و... را آموزش می‌دهد.

بازدید علمی: محیط‌های واقعی بهترین مکان‌های آموزش موضوعات درس مطالعات اجتماعی‌اند؛ به همین علت، روش بازدید علمی و یکی از مؤثرترین و ارزشمندترین روش‌های تدریس مطالعات اجتماعی است. در درس هفدهم مطالعات با عنوان از خانه محافظت کنیم دانش‌آموزان همراه با معلمشان و هم‌کلاسی‌ها از ایستگاه آتش‌نشانی محل زندگی‌شان بازدید می‌کنند در این بازدید آنها به‌صورت غیرمستقیم با ارزش احترام به افراد، احترام به مشاغل نظم و انضباط، رعایت قوانین آشنا می‌شوند و پس از بازدید به سؤالات معلم پاسخ می‌دهند.

۲-۵. ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب مطالعات اجتماعی

در کتاب مطالعات اجتماعی در انتخاب عنصر ارزشیابی، ملاحظات ارزشی و اخلاقی مدنظر است. فرایند ارزشیابی نباید تهدیدکننده، دلهره‌آور و آسیب‌رسان برای دانش‌آموزان باشد؛ به همین جهت از روش خودسنجی در کتاب برای برخی جنبه‌های ارزشی استفاده شده است. یک نمونه از خودسنجی که در آن مؤلفه‌های کمک به اعضای خانواده، سپاس‌گزاری، مسخره نکردن، اسراف نکردن دیده می‌شود. در ارزشیابی این کتاب، مشارکت دادن والدین در ارزشیابی دانش‌آموزان مهم است تا به‌خصوص عملکرد دانش‌آموزان را درمورد برخی اعمال ارزیابی کنند. معلم ابتدا یک فهرست واریسی را در اختیار والدین دانش‌آموزان قرار می‌دهد و از آنها می‌خواهد درباره عملکرد فرزندشان در منزل ارزیابی کنند. در این فهرست به مؤلفه‌های علاقه‌مندی به پرهیز از اسراف کردن و هدر دادن مواد و وسایل، علاقه نشان دادن فرزند نسبت به مراقبت از خواهر یا برادر کوچک‌ترش (مسئولیت‌پذیری) اشاره شده است.

۳. کتاب‌های فارسی

۳-۱. اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های فارسی

اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب فارسی عبارت‌اند از: پایبندی به آموخته‌های دینی و ارزشی در مهارت‌های کلامی، در رفتارهای فردی و اجتماعی و رعایت الگوی ارزشی و اخلاقی بزرگان. کتاب فارسی در پی ایجاد شرایطی برای شکوفایی فطرت توحیدی و رشد همه‌جانبه ابعاد شخصیتی دانش‌آموزان است و بر همین اساس می‌کوشد تا به این چند هدف اساسی دست پیدا کند: حاکمیت ارزش‌ها بر فضای کلاس، پرورش نسل مسئولیت‌پذیر، متفکر و خلاق، عزت‌نفس، آزاد، خودآگاه و دارای قدرت تصمیم‌گیری، ایجاد باور مثبت نسبت به مسائل اعتقادی، تربیتی، فرهنگی، هنری، اجتماعی، احترام به افکار، احساسات و عواطف دیگران، بیان مؤثر و مناسب افکار، احساسات و عواطف خود، باور به جلوه‌های ارزشمند انقلاب اسلامی.

تحلیل اهداف ارزشی به تفکیک پایه‌ها، نشان‌دهنده رویکرد تدریجی و جامع است: در پایه اول، تمرکز بر مفاهیم بنیادین و اولیه است، اهداف شامل آشنایی با نعمت‌های خدا، شناخت اولیه خود و خالق، و ایجاد نگرش مثبت نسبت به پدیده‌های زندگی است. همچنین، ارزش‌هایی مانند همکاری، مهربانی به طبیعت و انسان‌ها، و دوست داشتن خانواده و میهن نیز مطرح می‌شوند. در پایه دوم اهداف، تعمیق و گسترش می‌یابند و در کنار تقویت روحیه خداشناسی، سپاس‌گزاری و توکل به خداوند بر ارزش‌هایی مانند همکاری، مشارکت و درست‌کاری تأکید می‌شود. مفاهیم عملی‌تر مانند مدد گرفتن از خدا برای انجام کارها، محبت به دیگران و سپاس‌گزاری از خدمتگزاران جامعه نیز به اهداف اضافه می‌شوند. در پایه سوم اهداف به‌سوی مفاهیم عمیق‌تر و پیچیده‌تر سوق پیدا می‌کنند. این اهداف شامل تقویت حس میهن‌دوستی، شناخت ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی، و درک مفاهیمی چون فداکاری، شهادت و ایثار است. آشنایی با زندگی ائمه اطهار به‌عنوان الگوهای رفتاری و تقویت حس اتحاد و وحدت نیز از اهداف کلیدی این پایه محسوب می‌شود. این یافته‌ها نشان می‌دهد که برنامه درسی فارسی با توالی منطقی، از مفاهیم ساده و فردی در پایه‌های پایین‌تر به سمت مفاهیم پیچیده و اجتماعی در پایه‌های بالاتر حرکت می‌کند. این رویکرد به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا به تدریج ارزش‌ها را در ابعاد مختلف زندگی خود درونی کنند.

۲-۳. محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های فارسی

کتاب فارسی از هفت فصل کلی: نهادها، اخلاق فردی و اجتماعی، بهداشت، راه زندگی، هنر و ادب، ایران من و طبیعت تشکیل شده است. محتوای ارزش‌های مرتبط با ارزش‌های مطرح‌شده در سند برنامه درسی ملی (خود، خدا، خلق و خلقت) است. ارتباط بین مطالب کتاب‌های پایه اول و دوم و با کتاب سوم بسیار بالا و منطقی است و تدریس ارزش‌ها به پایه‌های پایین‌تر بازآموزی را در پایه‌های بالاتر و بالعکس پیش‌خوانی را در پایه‌های پایین تقویت می‌کند.

بررسی محتوای ارزش‌ها به تفکیک پایه‌ها، نشان‌دهنده روندی تدریجی است. در پایه اول، تمرکز بر مفاهیم بنیادین و درونی مانند «مهربانی» و «دوست داشتن خدا» است. این ارزش‌ها، که ارتباط مستقیم با دنیای درونی کودک دارند، به عنوان پایه‌های اخلاقی عمل می‌کنند. در پایه دوم، این ارزش‌ها به مفاهیم عملی و اجتماعی تبدیل می‌شوند؛ «دوست داشتن خدا» به «سپاس‌گزاری» تبدیل شده و «مهربانی» به «کمک کردن» و «راست‌گویی»، که رفتارهای قابل مشاهده‌اند، گسترش می‌یابد. «خانواده» نیز به «مشارکت» و «همکاری» در اجتماع بزرگ‌تر تبدیل می‌شود. در پایه سوم، مضامین ارزشی به سطح مفاهیم انتزاعی و والای اجتماعی و ملی ارتقا می‌یابند. «کمک کردن» به «فداکاری» و «ازخودگذشتگی» تبدیل می‌شود و «مهربانی» و «احترام» به «شجاعت» در دفاع از وطن و ارزش‌های ملی گسترش می‌یابد. تحلیل محتوا نشان می‌دهد که برنامه درسی فارسی، با یک رویکرد منطقی از «خود» به «دیگری» حرکت می‌کند، پایه اول بر ارزش‌های فردی و خانوادگی (مانند مهربانی در خانواده) تمرکز دارد. پایه دوم به ارزش‌های اجتماعی نزدیک (مانند همکاری در مدرسه و جامعه) می‌پردازد و پایه سوم دامنه را به ارزش‌های ملی و فراگیر (مانند وطن‌دوستی و حفظ محیط‌زیست) گسترش می‌دهد.

۳-۳. اشکال ارائه محتوا آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های فارسی

با بررسی شکل‌های مختلف ارائه محتوا در کتاب‌های فارسی دوره اول ابتدایی محمل‌های مضمون‌های ارزشی در این سه کتاب، بیش از همه در پایه اول نگاره و تصویر سهم بیشتری دارد و در پایه دوم و سوم شعر و داستان و فعالیت از شکل‌های مهم ارائه مضامین ارزشی

است. تأکید بر تصویر و توجه به آن، شعر و داستان برای ارائه محتوای ارزشی نشان می‌دهد که نویسندگان به ویژگی روانی دانش‌آموزان توجه کرده‌اند؛ زیرا جذابیت تصویر و شعر برای کودکان از متن و سایر شکل‌های ارائه محتوا بیشتر است.

۳-۴. روش‌های تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های فارسی

بررسی روش‌های تدریس ارزش‌ها در کتاب‌های فارسی دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که رویکردی متنوع و تدریجی برای آموزش این مفاهیم به کار گرفته شده است. این رویکرد از روش‌های ساده در پایه اول آغاز می‌شود و به سمت روش‌های پیچیده‌تر و تعاملی در پایه‌های بالاتر حرکت می‌کند. پایه اول: روش‌های تدریس بر فعالیت‌های ساده و جذاب برای کودکان تمرکز دارند. بازی، قصه‌گویی، الگوسازی و مشاهده عملی به عنوان ابزارهای اصلی برای انتقال ارزش‌هایی مانند شادی، همکاری، قدردانی و احترام استفاده می‌شوند. پایه دوم: در این پایه، روش‌ها به سمت فعالیت‌های گروهی و مشارکتی سوق پیدا می‌کنند. استفاده از روش‌هایی مانند ایفای نقش، اعضای تیم، نمایش و پرسش و پاسخ، ارزش‌هایی چون مسئولیت‌پذیری، کمک به دیگران و سپاس‌گزاری را آموزش می‌دهد. پایه سوم: روش‌های تدریس به سمت رویکردهای نوین و تحلیلی ارتقا می‌یابد. بارش فکری، پیش‌سازمان‌دهی، قضاوت عملکرد و بحث گروهی به عنوان ابزارهای اصلی برای آموزش مفاهیم عمیق‌تر مانند فداکاری، ایثار، شناخت بزرگان و وطن‌دوستی به کار گرفته می‌شوند. در مجموع، تحلیل محتوا نشان می‌دهد که کتاب فارسی، به‌ویژه در پایه سوم، بر روش‌هایی با تأکید بر فعالیت‌های گروهی و مشارکتی تمرکز دارد. این روش‌ها، که جایگاه ویژه‌ای در دوره ابتدایی دارند، فرصت مناسبی برای درونی‌سازی ارزش‌ها و پرورش مهارت‌های اجتماعی فراهم می‌آورند.

۳-۵. ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های فارسی

با توجه به اینکه محتوای کتاب فارسی بر نگرش شبکه‌ای مبتنی است، ارزش‌یابی از ارزش‌ها نیز به شکل درهم‌تنیده و چندجانبه است؛ یعنی ارزشیابی به صورت مستمر و مشاهده مداوم در رفتار و گفتار و نگرش دانش‌آموزان و هم از طریق آزمون‌های کتبی و عملکرد انجام می‌شود. به‌طور کلی روش‌های ارزشیابی مطرح در یادگیری ارزش‌ها در کتاب‌های

فارسی دوره اول عبارت‌اند از: ۱- مشاهده رفتار؛ ۲- قرار گرفتن در میدان عمل؛ ۳- خودسنجی است. یکی از شیوه‌های کارآمد برای شناخت متربی و میزان نهادینه شدن ارزش‌ها در او، مشاهده طبیعی است. در این شیوه، مربی رفتار دانش‌آموزان را در موقعیت‌های گوناگون، در کلاس، نمازخانه، محیط مدرسه و اردوها ارزیابی می‌کند. معلم همچنین دانش‌آموزان را در موقعیت عملی قرار می‌دهد تا ارزش‌ها را در او ارزیابی کند.

۴. کتاب‌های هدیه‌های آسمان

۴-۱. اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های هدیه‌های آسمان

یکی از فلسفه‌ها و زمینه‌های اصلی این کتاب، آموزش ارزش‌ها، دین و اخلاق به دانش‌آموزان است. هدف غایی این کتاب، ایمان و عمل صالح و رشد و پرورش بُعد معنوی کودکان است. این کتاب، نگاهی هدف‌دار به زندگی است که زندگی افراد را از تولد تا زمان مرگ معنادار می‌سازد. توجه این کتاب بر ایجاد نگرش‌های مطلوب و صحیح یا تغییر بعضی نگرش‌های ناصحیح است تا فراگیر براساس آموزه‌های خود بتواند به یک موضع و دیدگاه معین برسد و امکان‌گزینش و تصمیم‌گیری را داشته باشند و در نهایت به ایمان و اعتقاد برسد. تحلیل محتوای اهداف آموزشی این کتاب نشان می‌دهد که مفاهیم ارزشی به‌صورت تدریجی و باتوجه‌به اصول بنیادین دین اسلام سازمان‌دهی شده‌اند: در پایه دوم، مفاهیم اولیه خداشناسی، مانند مهربانی خداوند و دعا به‌عنوان ابزار ارتباطی، آموزش داده می‌شوند. این بخش شامل آشنایی با پیامبران بزرگ و ائمه معصوم (ع) به‌عنوان الگوهای انسانی است. در پایه سوم، این مفاهیم تعمیق می‌یابند و بخشنندگی خداوند و زندگی پیامبران و ائمه (ع) به‌صورت جزئی‌تر معرفی می‌شوند تا دانش‌آموزان درک عمیق‌تری از ابعاد نبوت و امامت پیدا کنند. در پایه دوم، تمرکز بر آداب و اخلاق فردی و اجتماعی ساده مانند سلام کردن، بهداشت و راست‌گویی است. آشنایی اجمالی با احکام اولیه همچون وضو و نماز دورکعتی نیز در این پایه آغاز می‌شود. در پایه سوم، این مفاهیم گسترش می‌یابند و به موضوعاتی مانند حجاب، نظم و احترام به والدین می‌پردازند. احکام نیز با آموزش نماز چهاررکعتی و مفهوم روزه تکمیل می‌شوند. مفهوم معاد (دنای آخرت) برای اولین بار در پایه سوم معرفی می‌شود که شامل آشنایی با بهشت و جهنم به‌عنوان پاداش و جزای اعمال است. خودشناسی نیز به‌صورت تدریجی در

هر دو پایه مورد توجه است؛ از شناخت خود به عنوان مخلوق خداوند در پایه دوم تا آگاهی از نیاز انسان به نعمت‌های الهی و پیامبران در پایه سوم. پیام‌های قرآنی در هر دو پایه آموزش داده و مراسم اسلامی نیز در هر پایه با تمرکز بر مناسبت‌های مهم آن سال، به دانش‌آموزان معرفی می‌شوند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که کتاب هدیه‌های آسمان، با رویکردی ساختاریافته و گام‌به‌گام، به پرورش جامع ابعاد ارزشی دانش‌آموزان می‌پردازد.

۴-۲. محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های هدیه‌های آسمان

محتوای کتاب‌های هدیه آسمانی متناسب با اهداف هر بخش طراحی شده است. محتوای ارزش‌ها در این کتاب مشتمل بر خداشناسی، نبوت، امامت، معاد، قرآن، آداب و اخلاق، احکام، مراسم اسلامی و خودشناسی است. منبع ارزش‌ها در این کتاب قرآن کریم و روایات معصومین(ع) و زندگینامه آنهاست. به عنوان نمونه، در موضوع خداشناسی، به نمونه‌هایی از نعمت‌های الهی در زندگی روزمره و محیط پیرامون به عنوان رفع‌کننده نیاز موجودات اشاره شده است و همه این نعمت‌ها را موهبتی از جانب خدای بخشنده معرفی می‌کند. ب این اساس، ارزش‌هایی مانند تشکر و قدردانی و محبت و ورزیدن به خداوند را نشان می‌دهد. در موضوع پیامبری و امامت، محتوای ارزش‌ها براساس ویژگی‌های اخلاقی پیامبران و امامان معصوم(ع) از جمله مهربانی، فداکاری، صبر، تلاش، خوش اخلاقی، دین‌داری، خداپرستی، کمک به نیازمندان و... سازمان‌دهی شده است. در موضوع معاد، محتوا، هشداردهنده و اندازدهنده و در نهایت حاکی از دیدار با خداوند است. محتوای ارزشی در کتاب‌های هدیه‌های آسمان با رویکردی منسجم و هدفمند به پرورش ابعاد دینی، اخلاقی و معنوی دانش‌آموزان می‌پردازد. این محتوا نه فقط فهرستی از مفاهیم دینی نیست، بلکه نظام آموزشی یکپارچه‌ای است که براساس قرآن و روایات، ارزش‌ها را درونی‌سازی می‌کند. محتوای این کتاب‌ها با هوشمندی، مفاهیم انتزاعی دینی را از طریق مصادیق ملموس و قابل فهم برای کودکان آموزش می‌دهد. به عنوان مثال، مفهوم انتزاعی «بخشندگی خداوند» با اشاره به نعمت‌های روزمره و محسوس (مانند خوراکی‌ها و طبیعت) آموزش داده می‌شود. این رویکرد به دانش‌آموز کمک می‌کند تا به جای حفظ یک مفهوم انتزاعی، آن را در زندگی روزمره خود تجربه کند. مفهوم انتزاعی «ایمان به نبوت و امامت» با تمرکز بر ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری ائمه اطهار(ع) مانند

مهربانی و فداکاری آموزش داده می‌شود. این امر، ائمه را به عنوان الگوهای عملی و قابل تقلید معرفی می‌کند و ایمان را از یک باور صرف به یک الگوی رفتاری تبدیل می‌سازد. محتوای کتاب‌ها نشان‌دهنده پیوستگی منطقی است که در آن، هر بخش به بخش بعدی وابسته است: خداشناسی به شکرگزاری منجر می‌شود؛ با آموزش نعمت‌های الهی، محتوا به صورت ضمنی دانش‌آموز را به سوی ارزش شکرگزاری هدایت می‌کند. آموزش نماز و روزه به ارزش‌های اخلاقی پیوند می‌خورد؛ احکام دینی صرفاً به عنوان یک تکلیف معرفی نمی‌شوند، بلکه با ارزش‌های اخلاقی مانند نظم و بردباری مرتبط‌اند. این ارتباط به دانش‌آموز می‌آموزد که اعمال عبادی، با رشد شخصیت و اخلاق او ارتباط مستقیم دارد.

۳-۴. اشکال ارائه محتوا آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های هدیه‌های آسمان

بررسی اشکال ارائه محتوای ارزشی در کتاب‌های هدیه‌های آسمان نشان می‌دهد در پایه دوم، تمرکز اصلی بر ابزارهایی است که برای کودکان ملموس و جذاب‌اند و تصویر، شعر و داستان به عنوان قالب‌های اصلی برای انتقال مفاهیم ارزشی استفاده می‌شوند. در پایه سوم، با افزایش توانایی‌های ذهنی دانش‌آموزان، ابزارهای ارائه محتوا نیز پیچیده‌تر می‌شوند. در کنار شعر و داستان، استفاده از آیات قرآنی نیز به عنوان یک قالب مهم به کار گرفته می‌شود. تصویر نیز همچنان به عنوان یک ابزار پشتیبان استفاده می‌شود.

۴-۴. روش تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های هدیه‌های آسمان

در کتاب‌های هدیه‌های آسمان، از روش‌های تدریس متنوعی برای درونی‌سازی ارزش‌ها در دانش‌آموزان استفاده شده است. این روش‌ها به گونه‌ای طراحی شده‌اند که مفاهیم انتزاعی دینی را به تجربه‌ای ملموس و قابل فهم برای کودکان تبدیل کنند:

- روش‌های تجربی و ملموس: روش‌هایی مانند گردش گروهی و مشاهده طبیعت برای آموزش مفاهیم انتزاعی مانند مهربانی و بخشنده‌گی خداوند به کار می‌روند. این رویکرد، یادگیری را از حالت نظری خارج، و به تجربه عینی و شخصی تبدیل می‌کند.
- روش‌های فعال و مشارکتی: ایفای نقش، دانش‌آموزان را به صورت مستقیم در مراسم و آداب اسلامی (مانند اعیاد و مراسم عزاداری) درگیر می‌کند. این روش، مسئولیت‌پذیری را در آنان تقویت می‌کند و مفاهیم را از طریق تجربه عملی آموزش می‌دهد.

- روش‌های تمثیلی و روایی: استفاده از تمثیل برای امور غیبی و نامأنوس (مانند استفاده از کارنامه برای توضیح نامه اعمال) و داستان‌گویی برای مباحث نبوت و امامت، به کودکان کمک می‌کند تا مفاهیم پیچیده را به صورت ساده و جذاب درک کنند. این روش‌ها با ایجاد شخصیت‌های زیبا و قابل تقلید، تأثیر عمیقی بر رفتار و نگرش دانش‌آموزان می‌گذارند.
- روش‌های تعاملی و انگیزشی: پرسش و پاسخ، با ایجاد انگیزه و کنجکاوی در کودکان، آنها را به سوی پذیرش و عمل به احکام و ارزش‌ها هدایت می‌کند. همچنین، خاطره‌گویی به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا با بازنگری در تجربیات گذشته خود، به جنبه‌های مثبت و منفی رفتارهایشان پی ببرند و خودباوری‌شان را تقویت کنند.

۴-۵. ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های هدیه‌های آسمان

نباید با آزمون‌ها و امتحانات مشکل و دله‌ره آور، در دانش‌آموزان، احساس ناخوشایندی نسبت به یادگیری ارزش‌ها در کتاب هدیه‌های آسمان ایجاد شود یا تعدادی از آنها موفقیت در این زمینه را برای خود، امری دشوار یا ناممکن تلقی کنند. اگر کودکی درمورد انجام تکلیفی، خود را ناموفق و شکست‌خورده تلقی کند، نسبت به آن ارزش، احساس بدی پیدا می‌کند و چنین احساسی، حتی او را از یادگیری‌های بعدی باز می‌دارد. مشاهده: این روش مبتنی بر بررسی فعالیت‌های مستمر روزانه در مدرسه و حتی خارج از آن است. مشاهده ممکن است در موقعیت طبیعی و وضعیت عادی دانش‌آموز انجام شود یا در موقعیت مصنوعی که برای او به وجود آمده است، بدون آنکه خود مطلع باشد، صورت پذیرد. تکمیل جملات ناقص، تفسیر تصاویر، تکمیل داستان، نوشتن جملات و عبارات ساده از دیگر شیوه‌های ارزش‌یابی ارزش‌ها محسوب می‌شوند. همچنین در کتاب فعالیت‌ها با عنوان «با خانواده» طراحی شده است که دانش‌آموزان اهداف، مفاهیم و ارزش‌هایی را که در کلاس فراگرفته‌اند در خانواده عملی نمایند.

۵. کتاب‌های علوم تجربی

۵-۱. اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های علوم تجربی

در این کتاب بین چهار عرصه اصلی یادگیری یعنی ارتباط با خالق، خود، خلق و خلقت ارتباطی منطقی، منسجم و معنادار به وجود می‌آید و موجب پرورش تفکر و ایمانی ژرف

نسبت به ارزش‌ها در فراگیر فراهم می‌گردد. هدف از آموزش ارزش‌ها در کتاب علوم به‌طور کلی عبارت است از رشد و پرورش شایستگی‌های ایمانی، عقلانی، دانشی، مهارتی، آگاهی و استفاده مسئولانه از طبیعت به‌عنوان بخشی از خلقت، تلاش مداوم و سازنده در ارتقای کیفیت سطح زندگی شخصی، خانوادگی، زمینه‌سازی برای ایمان به خداوند از طریق درک عظمت جهان هستی و درنهایت پرورش انسانی مسئولیت‌پذیر، متفکر و خلاق.

۲-۵. محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های علوم تجربی

علوم تجربی در پی دستیابی انسان جهت درک واقعیت‌های طبیعت و کشف فعل خداوند است. استفاده مسئولانه از طبیعت به‌عنوان بخشی از خلقت الهی باهدف آبادانی و تکریم و نقش سازنده در بهبود زندگی فردی، خانوادگی و... از ضرورت‌های علوم تجربی قلمداد می‌شود. به همین دلیل رویکرد تلفیقی، همه‌جانبه‌نگری، تفکر، آگاهی، توانایی، ارتباط بین آموخته‌های علمی و زندگی واقعی، کسب علم هدف‌دار، مفید و سودمند که انسان‌هایی خلاق و مسئولیت‌پذیر پرورش دهد، در سازمان‌دهی محتوا مورد توجه قرار می‌گیرد. سازمان‌دهی محتوا در این کتاب تلفیقی است که درنهایت به خودیادگیری و تعالی جویی منتهی می‌شود. محتوای ارزشی در کتاب‌های علوم تجربی، با رویکردی هدفمند، علم را به‌عنوان ابزاری برای درک و کشف فعل خداوند در طبیعت معرفی می‌کند. این رویکرد، فراتر از آموزش صرف مفاهیم علمی، یک جهان‌بینی معنوی را در دانش‌آموزان پرورش می‌دهد. کتاب‌های علوم تجربی به‌صورت نظام‌مند، ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی را با مفاهیم علمی پیوند می‌زنند. برای مثال، در مباحث مربوط به گیاهان و جانوران، به‌جای صرفاً آموزش ساختار آنها، بر مراقبت و مهربانی نسبت به آنها تأکید می‌شود. این رویکرد، یک اصل اخلاقی را از دل یک موضوع علمی استخراج می‌کند. این پیوند در تمام پایه‌ها تکرار می‌شود و به‌تدریج به مفاهیم گسترده‌تر مانند مسئولیت‌پذیری و کارگروهی در سطح جامعه ارتقا می‌یابد. تحلیل محتوا نشان می‌دهد که آموزش ارزش‌ها از دایره‌ای کوچک (فرد) به دایره‌های بزرگ‌تر (محیط و اجتماع) گسترش می‌یابد. در پایه اول، تمرکز بر ارزش‌های مرتبط با خود فرد و محیط نزدیک اوست (مراقبت از خود و پاکیزگی). در پایه دوم، مفاهیم به دایره اجتماعی نزدیک منتقل می‌شوند؛ کمک به دیگران و همکاری در مباحث علمی مطرح می‌شود. در پایه

سوم، این رویکرد به ارزش‌های اجتماعی و اقتصادی بزرگ‌تر مانند پس‌انداز کردن و مسئولیت‌پذیری در قبال منابع گسترش می‌یابد. کتاب‌های علوم تجربی با آموزش مفاهیمی مانند صرفه‌جویی و درست مصرف کردن، ارزش‌های اقتصادی را به بخشی از رفتار روزمره دانش‌آموز تبدیل می‌کنند. این مفاهیم فقط به صورت نظری آموزش داده نمی‌شوند؛ بلکه به طور مستقیم با مسائل زیست‌محیطی پیوند دارند (مانند استفاده درست از آب و برق).

۳-۵. اشکال ارائه محتوا ارزش‌ها در کتاب‌های علوم تجربی

کتاب‌های علوم تجربی دوره اول ابتدایی از رویکردی تدریجی و متناسب با رشد دانش‌آموزان برای ارائه محتوای ارزشی استفاده می‌کنند. در پایه‌های اول و دوم، محتوا عمدتاً از طریق تصویر و متن ارائه می‌شود که برای درک کودکان در این سن مناسب است. در پایه سوم، با افزایش توانایی‌های ذهنی دانش‌آموزان، بر متن و فعالیت تأکید بیشتری می‌شود. این تغییر، نشان‌دهنده گذار از یادگیری منفعل به یادگیری فعال است و به درونی‌سازی ارزش‌هایی مانند کار گروهی و مسئولیت‌پذیری کمک می‌کند.

۴-۵. روش‌های تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های علوم تجربی

در کتاب‌های علوم تجربی دوره اول ابتدایی، روش‌های تدریس متنوعی برای درونی‌سازی ارزش‌ها به کار گرفته شده است. این روش‌ها، یادگیری را از حالت نظری خارج، و به یک تجربه عملی و فعال برای دانش‌آموزان تبدیل می‌کنند.

- روش اکتشافی: این روش، دانش‌آموزان را به کاوشگری غیرمستقیم ترغیب می‌کند. با انجام آزمایش و دست‌ورزی، آنها به صورت طبیعی مفاهیمی مانند مسئولیت‌پذیری، سخت‌کوشی و بردباری را می‌آموزند.
- بازدید علمی: در این روش، یادگیری ارزش‌ها به خارج از محیط کلاس درس منتقل می‌شود. حضور در محیط‌های واقعی، به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ارزش‌ها را به صورت عینی و ملموس درک کنند.
- بحث گروهی و الگوی همیاری: این روش‌ها بر تعامل و همکاری تأکید دارند. در جریان بحث گروهی و پروژه‌های مشترک، دانش‌آموزان مهارت‌های اجتماعی و ارزش‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری، تقسیم‌کار و هماهنگی را تجربه می‌کنند.

- روش پروژه: این روش، یادگیری را به عرصه زندگی واقعی پیوند می‌زند و به دانش‌آموزان اجازه می‌دهد تا در محیط‌های خارج از مدرسه به کسب ارزش‌ها بپردازند. در مجموع، این روش‌ها نشان‌دهنده یک رویکرد آموزشی نوین‌اند که بر یادگیری فعال، مشارکتی و تجربی متمرکز است و به درونی‌سازی مؤثر ارزش‌ها کمک می‌کند.

۵-۵. ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های علوم

در ارزشیابی علوم، زمان خاصی جهت ارزشیابی وجود ندارد. در فرایند ارزشیابی مستمر، رفتار هر دانش‌آموز اصل قرار می‌گیرد و از مقایسه دانش‌آموزان با یکدیگر پرهیز می‌شود. آنچه مهم است فراهم کردن محیطی است که اجازه دهد کودکان در حد توان ارزش‌ها را کسب کنند.

۶. کتاب‌های ریاضی

۱-۶. اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های ریاضی

کتاب ریاضی در راستای برنامه درسی ملی تألیف شده است و فراتر از آموزش صرف مفاهیم محاسباتی، به عنوان ابزاری برای پرورش تفکر، بهبود زندگی و تعالی انسان عمل می‌کند. این رویکرد بر پایه ارزش‌های اسلامی و معارف توحیدی استوار است. هدف اصلی آموزش ارزش‌ها در این کتاب، تربیت دانش‌آموزانی سالم، بانشاط، پرسشگر، فکور و پایبند به اخلاق اسلامی است. تحلیل محتوا نشان می‌دهد که ارزش‌ها به صورت ضمنی و غیرمستقیم در دروس گنجانده شده‌اند و بر ارزش‌های کلیدی مسئولیت‌پذیری، کمک کردن به دیگران، همکاری، احترام به هم‌نوعان، صداقت تأکید دارند. این رویکرد نشان می‌دهد که کتاب ریاضی، با پیوند زدن مفاهیم انتزاعی ریاضی با ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی، به صورت یکپارچه به پرورش شخصیت دانش‌آموزان کمک می‌کند.

۲-۶. محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های ریاضی

محتوای کتاب ریاضی با یک نگاه و تصویر که دربرگیرنده مضامین اصلی آن بخش است شروع می‌شود. این صفحه علاوه بر مفاهیم ریاضی، مشتمل بر یک مفهوم ارزشی نیز است. تحلیل محتوای ارزشی این کتاب‌ها نشان می‌دهد که یک روند تدریجی و هدفمند در آموزش ارزش‌ها وجود دارد؛ در پایه اول، بر ارزش‌های مرتبط با رفتارهای فردی و اجتماعی ساده

تمرکز شده است. مفاهیمی مانند رعایت مقررات، نظم و ترتیب و حفظ محیط زیست مطرح می‌شوند. همچنین، با شروع کارها با نام خداوند، یک ارزش دینی به صورت مقدماتی معرفی می‌شود. در پایه دوم، ارزش‌ها به سمت مفاهیم اجتماعی و دینی گسترده‌تر سوق می‌یابند. میهن دوستی و آشنایی با مسجد به عنوان مکان مذهبی، به محتوا اضافه می‌شوند و بر نظم، همکاری و کمک کردن نیز به عنوان ارزش‌های محوری تأکید می‌شود. در پایه سوم، محتوا بر ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی عمیق‌تر تأکید دارد. مفاهیمی مانند صداقت و احترام به محتوا اضافه می‌شوند. همچنین، سپاس‌گزاری از خداوند و کمک و همکاری که در پایه‌های قبل مطرح شده بودند، تعمیق می‌یابند.

۳-۶. اشکال ارائه محتوا آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های ریاضی

با بررسی شکل‌های مختلف ارائه محتوا در کتاب‌های ریاضی دوره اول ابتدایی به تفکیک پایه‌ها می‌توان بیان نمود که در پایه اول محتوا عمدتاً از طریق تصویر و متن و در پایه‌های دوم و سوم، از طریق متن و تصویر ارائه می‌شود.

۴-۶. روش‌های تدریس و بُعد ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های ریاضی

تحلیل کتاب ریاضی دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که رویکرد آموزشی آن برای مفاهیم ارزشی، کاملاً غیرمستقیم و ضمنی است. این به معنای آن است که آموزش ارزش‌ها در قالب دروس و فعالیت‌های اصلی ریاضی گنجانده می‌شود و به صورت مجزا یا مستقیم به آنها پرداخته نمی‌شود. دانش‌آموزان در حین حل مسائل و انجام فعالیت‌های ریاضی، به صورت ناخودآگاه با مضامین ارزشی درگیر می‌شوند و آنها را می‌آموزند. این رویکرد در ارزشیابی نیز منعکس شده است. ارزشیابی ارزش‌ها نیز به صورت ضمنی و پیوسته در میان سایر فعالیت‌ها انجام می‌شود. به جای آزمون‌های رسمی و مستقیم، معلم از طریق مشاهده رفتار دانش‌آموزان در حین انجام فعالیت‌های گروهی و تعاملی، میزان درونی‌سازی ارزش‌هایی مانند همکاری، نظم و مسئولیت‌پذیری را می‌سنجد.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل محتوای اهداف آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی نشان داد که کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی، رویکردی جامع و چندبعدی را برای آموزش ارزش‌های دانش‌آموزان دنبال می‌کنند. این رویکرد، ارزش‌ها را نه به عنوان یک بخش مجزا، بلکه به عنوان

محور اصلی محتوا و اهداف آموزشی در تمام دروس قرار داده است. یافته‌ها نشان داد که اهداف آموزش ارزش‌ها در هر کتاب براساس یک نظام منطقی و تدریجی از مفاهیم ساده به پیچیده سازمان‌دهی شده‌اند. این نظام، باتوجه به مراحل رشد شناختی دانش‌آموزان، از ارزش‌های فردی به سمت ارزش‌های اجتماعی و ملی حرکت می‌کند. کتاب‌های هدیه‌های آسمان و قرآن بر مفاهیم بنیادین دینی و معنوی مانند خداشناسی، نبوت، امامت و شکرگزاری تمرکز دارند؛ این کتاب‌ها به دنبال ایجاد یک چارچوب اعتقادی قوی در دانش‌آموزان‌اند. کتاب‌های مطالعات اجتماعی و فارسی بر پرورش ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی مانند مسئولیت‌پذیری، تعاون، احترام و میهن‌دوستی تأکید می‌کنند. این دروس، دانش‌آموز را برای ایفای نقش مؤثر در خانواده و جامعه آماده می‌سازند و کتاب‌های علوم و ریاضی، ارزش‌ها را به صورت ضمنی و کاربردی آموزش می‌دهند. برای مثال، در علوم، ارزش‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری در قبال محیط زیست و در ریاضی، نظم و صداقت، به صورت غیرمستقیم و در قالب فعالیت‌های درسی مطرح می‌شوند. این توالی هدفمند، از یک سو به دانش‌آموز کمک می‌کند تا ارزش‌ها را به تدریج و بدون فشار درونی‌سازی کند و از سوی دیگر، نشان می‌دهد که نظام آموزشی کشور، پیوندی عمیق میان دانش و ارزش قائل است. این یافته همسو با مطالعات ریجال (۲۰۲۳)، ناندی (۲۰۲۴) و کایا (۲۰۱۹) است.

برخلاف رویکرد سنتی، که آموزش ارزش‌ها را به یک درس خاص (مانند هدیه‌های آسمان) محدود می‌کرد، این پژوهش نشان داد که برنامه درسی دوره اول ابتدایی رویکردی تلفیقی را اتخاذ کرده است. به عبارت دیگر، هر کتاب درسی، به صورت هم‌زمان، ابعاد مختلفی از ارزش‌های دانش‌آموزان را پرورش می‌دهند: کتاب فارسی نه فقط به ارزش‌های اخلاقی، بلکه به وطن‌دوستی و معارف دینی نیز می‌پردازد؛ کتاب علوم در کنار آموزش مفاهیم زیست‌محیطی، به شناخت خداوند به عنوان خالق هستی نیز توجه دارد؛ کتاب ریاضی در حین آموزش مفاهیم عددی، بر نظم و همکاری نیز تأکید می‌کند. این رویکرد تلفیقی به تقویت و تثبیت ارزش‌ها در ذهن دانش‌آموز کمک می‌کند و آنها را به صورت یکپارچه در زندگی فردی و اجتماعی او نهادینه می‌سازد. این یافته همسو با پژوهش‌های سجادیه (۱۳۹۱)، حسنی و وجدانی (۱۳۹۶) و حسنی (۱۳۹۵) بوده است. براساس پژوهش حسنی (۱۳۹۵)، تلفیق تجارب ناظر به ارزش‌ها و اخلاق در دروس مختلفی مانند مطالعات اجتماعی و قرآن،

علوم، ادبیات فارسی، دینی و حتی هنر دیده می‌شود. همچنین براساس اسناد بالادستی حوزه تعلیم و تربیت، مانند سند برنامه درسی ملی (۱۳۹۱)، رویکرد غالب برنامه درسی در دوره ابتدایی رویکردی تلفیقی است و ارزش‌ها و اخلاق به عنوان شایستگی پایه باید در همه حیطه‌های محتوایی مورد تأکید قرار گیرد که نتایج این پژوهش نشان داد فرایند سازمان‌دهی اهداف و محتوا در مسیر رویکرد تلفیقی حرکت کرده است. در نهایت، این تحلیل نشان می‌دهد که اهداف آموزشی در دوره اول ابتدایی، فراتر از انتقال صرف دانش، بر تربیت نسلی فکور، مسئولیت‌پذیر و متعهد استوار است. پیشنهاد می‌شود طبق این یافته، که اهداف آموزش ارزش‌ها به صورت تلفیقی در دروس مختلف دنبال می‌شوند، با استفاده از یک پژوهش کیفی به بررسی این سؤال پرداخت که آیا این رویکرد واقعاً منجر به درونی‌سازی عمیق ارزش‌ها در دانش‌آموزان می‌شود یا خیر. برای این کار می‌توان از روش‌هایی مانند مصاحبه با معلمان و دانش‌آموزان یا مشاهده رفتار آنها در محیط کلاس و مدرسه استفاده کرد.

تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که محتوای ارزشی این کتب براساس یک رویکرد نظام‌مند و چندلایه سازمان‌دهی شده است. این محتوا، از طریق الگوهای مشخصی، به دنبال نهادینه‌سازی ارزش‌ها در ابعاد مختلف وجودی دانش‌آموزان است. یافته‌ها حاکی از آن است که محتوای ارزشی در تمام دروس (قرآن، مطالعات اجتماعی، فارسی، علوم و ریاضی) از یک توالی تدریجی و مارپیچی پیروی می‌کند. این یافته با نتایج عقلیلی و علم‌الهدی و فتحی و اجارگاه (۱۳۹۷) همسو بوده است. در الگوی مارپیچی، مفاهیم از پایه‌های پایین‌تر به صورت ساده و بنیادین معرفی می‌شوند و در پایه‌های بالاتر، تعمیق و گسترش می‌یابند. برای مثال در کتاب قرآن، مفاهیم بنیادین مانند سپاس‌گزاری و مهربانی در پایه اول مطرح شده و در پایه‌های بعدی، به مفاهیم پیچیده‌تری چون بخشنده‌گی و مسئولیت‌پذیری گسترش یافته است. در کتاب فارسی، محتوا از ارزش‌های فردی (مانند مهربانی به خود و خانواده در پایه اول) به ارزش‌های اجتماعی نزدیک می‌شود (مانند همکاری و مشارکت در پایه دوم) و سپس به مفاهیم والای ملی (مانند فداکاری و ایثار در پایه سوم) حرکت می‌کند. این الگوی مارپیچی نشان می‌دهد که طراحان محتوا به مراحل رشد شناختی دانش‌آموزان توجه داشته و یادگیری را به فرایندی پیوسته تبدیل کرده‌اند. با توجه به الگوی مارپیچی که در سازمان‌دهی محتوای آموزش ارزش‌ها وجود دارد، می‌توان یک راهنمای

عملی برای معلمان طراحی کرد تا بتوانند به صورت آگاهانه و هماهنگ، مفاهیم ارزشی را در طول سال‌های تحصیلی به هم پیوند بزنند. این راهنما می‌تواند شامل فعالیت‌های مکمل و نمونه درس‌ها باشد.

تحلیل محتوای آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول نشان داد که هر کتاب درسی، براساس ماهیت خود، به پرورش مجموعه‌ای از ارزش‌ها می‌پردازد: کتاب‌های قرآن و هدیه‌های آسمان بر ارزش‌های دینی و معنوی (مانند خداشناسی و سپاس‌گزاری) تمرکز دارند و مفاهیم انتزاعی را از طریق مصادیق ملموس و قابل فهم برای کودکان آموزش می‌دهند؛ کتاب‌های علوم تجربی و ریاضی، ارزش‌ها را به صورت ضمنی و کاربردی ارائه می‌کنند. این کتب، علم و ریاضی را به عنوان ابزاری برای پرورش ارزش‌های اخلاقی و زیست‌محیطی (مانند مسئولیت‌پذیری در قبال طبیعت و نظم) معرفی می‌کنند. این رویکرد، پیوند علم با اخلاق را به صورت عملی نشان می‌دهد و کتاب‌های مطالعات اجتماعی و فارسی بر ارزش‌های اجتماعی و اخلاقی مانند تعاون، دوستی، احترام و میهن‌دوستی تأکید دارند. این کتب، با حرکت از «خود» به «دیگری»، دانش‌آموزان را برای ایفای نقشی مؤثر در جامعه آماده می‌سازند.

در مجموع، محتوای ارزشی در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی، از طریق یک رویکرد جامع، تدریجی و تلفیقی سازمان‌دهی شده است. این محتوا نه فقط به دانش‌آموزان کمک می‌کند تا ارزش‌ها را به صورت شناختی بیاموزند، بلکه با پیوند زدن آنها به زندگی روزمره، در درونی‌سازی عمیق و تبدیل آنها به بخشی از هویت فردی و اجتماعی دانش‌آموز نقش مهمی ایفا می‌کند. پیشنهاد می‌گردد با الهام از رویکرد تلفیقی موجود در کتاب‌ها، محتوای کمک‌آموزشی (مانند داستان‌های کوتاه یا بازی‌های آموزشی) را برای والدین و دانش‌آموزان طراحی کرد که به تثبیت و گسترش ارزش‌ها در محیط خارج از مدرسه کمک کند. این محتوا می‌تواند با پیوند زدن ارزش‌های اجتماعی (فارسی) با ارزش‌های اخلاقی (قرآن) و ارزش‌های زیست‌محیطی (علوم)، یک سیستم یکپارچه برای خانواده‌ها ایجاد کند.

تحلیل روش‌های تدریس آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که یک رویکرد متنوع، تدریجی و دانش‌آموز محور در این زمینه اتخاذ شده است. این رویکرد، فراتر از انتقال ساده اطلاعات، به دنبال فعال کردن دانش‌آموزان و تبدیل یادگیری

به یک تجربه عینی و شخصی است. یافته‌ها حاکی از آن است که روش‌های تدریس در تمام دروس، یک الگوی منطقی و تدریجی را دنبال می‌کنند. این الگو از روش‌های ساده و ملموس در پایه‌های پایین‌تر به سمت روش‌های پیچیده‌تر و تحلیلی در پایه‌های بالاتر حرکت می‌کند؛ در پایه‌های اول و دوم روش‌هایی مانند بازی، قصه‌گویی، مشاهده و ایفای نقش (به‌ویژه در کتاب‌های فارسی و هدیه‌های آسمان) غالب هستند. این روش‌ها با طبیعت کنجکاو و فعال کودکان در این سن هماهنگ‌اند و مفاهیم ارزشی را به صورت جذاب و غیرمستقیم منتقل می‌کنند. در پایه سوم، روش‌ها به سمت فعالیت‌های تحلیلی و مشارکتی مانند بحث گروهی، بارش فکری و پروژه ارتقا می‌یابند (به‌ویژه در مطالعات اجتماعی و فارسی). این تغییر نشان‌دهنده توجه به رشد توانایی‌های شناختی دانش‌آموزان و نیاز آنها به تعامل بیشتر است. یافته‌ها نشان داد که هر کتاب درسی، با توجه به ماهیت خود، از روش‌های تدریس متفاوتی استفاده می‌کند تا آموزش ارزش‌ها را مؤثرتر سازد: کتاب‌های قرآن، هدیه‌های آسمان، فارسی و مطالعات اجتماعی بر روش‌های روایی و تعاملی مانند داستان‌گویی، گفت‌وگو و ایفای نقش تأکید دارند. این روش‌ها به دانش‌آموزان کمک می‌کنند تا ارزش‌ها را در قالب روایت‌های اخلاقی درک کرده، آنها را در موقعیت‌های عملی تمرین کنند. کتاب‌های علوم و ریاضی، ارزش‌ها به صورت ضمنی و از طریق روش‌های فعال و تجربی آموزش داده می‌شوند؛ روش‌هایی مانند کاوشگری، پروژه، بازدید علمی و الگوی همیاری، مفاهیمی چون مسئولیت‌پذیری، نظم و همکاری را به صورت عملی به دانش‌آموزان می‌آموزند. این رویکرد، یادگیری را به یک تجربه عینی تبدیل می‌کند که در آن، دانش‌آموز با دست‌ورزی و درگیر شدن با محیط، ارزش‌ها را درونی می‌سازد. این یافته همسو با نتایج افکاری (۱۳۹۳) و عباسی (۱۳۹۶) است. در مجموع، تحلیل روش‌های تدریس نشان می‌دهد که کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی، با ایجاد یک نظام آموزشی یکپارچه و منعطف، تلاش می‌کند تا آموزش ارزش‌ها را از حالت دستوری خارج، و آن را به فرایندی طبیعی، فعال و ماندگار برای دانش‌آموزان تبدیل کند. با توجه به تأکید کتاب‌ها بر مشارکت و کار گروهی، پیشنهاد می‌شود که مدارس برنامه‌های مشخصی برای تقویت مهارت‌های نرم دانش‌آموزان مانند همکاری، مدیریت تعارض و حل مسئله در قالب پروژه‌های گروهی در نظر بگیرند.

محمل‌های ارائه محتوا: نتایج تحلیل محتوا در بُعد محمل‌های ارائه محتوا نشان داد که در

آموزش ارزش‌ها در پایه‌های اول بیشتر از تصاویر و نقاشی‌های مختص دوره کودکی و ارتباط هدفمند آنها با آموزش ارزش‌ها بهره گرفته شده و در پایه‌های دوم و سوم بیشتر از متن، شعر و داستان استفاده شده است که این با یافته جامخانه (۱۳۹۰) و علوی و حاج‌غلامرضایی (۱۳۹۱) و صانعی مهری و رزم‌آما (۱۳۹۹) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان بیان داشت از آنجایی که دانش آموزان دوره ابتدایی بیشتر مسائل را از طریق شعر، داستان، تصاویر بهتر می‌آموزند، استفاده از تصاویر و شعر و داستان با توجه به بُعد زیبایی‌شناسی که دارد لذت یادگیری ارزش‌ها در دانش آموزان را تقویت می‌کند. این یافته بیانگر آن است که طراحان محتوا با توجه به ویژگی‌های روانی و شناختی دانش آموزان در سنین مختلف، ابزارهای ارائه محتوا را به گونه‌ای انتخاب کرده‌اند که برای کودکان جذاب‌تر و قابل فهم‌تر باشد. این تأکید بر داستان و تصویر به خصوص در پایه‌های پایین‌تر، رویکردی هدفمند برای درونی‌سازی مفاهیم ارزشی در این گروه سنی است.

تحلیل ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در کتاب‌های درسی دوره اول ابتدایی نشان می‌دهد که رویکرد غالب، یک رویکرد کیفی، مستمر و غیردلهره‌آور است. این رویکرد، به جای تمرکز بر آزمون‌های سنتی و نمره‌دهی، بر سنجش واقعی میزان درونی‌سازی ارزش‌ها در شخصیت و رفتار دانش آموزان تأکید دارد. ارزشیابی باید روشی برای سنجش میزان دستیابی دانش آموزان به صورت عینی و واقعی به ارزش‌ها باشد، نه ابزاری برای ارتقای دانش آموزان در مقاطع مختلف (Curren & kotzee, 2014). نتایج عقلی (۱۴۰۰) و حسنی و وجدانی (۱۳۹۵) این یافته را تأیید می‌کند. یافته‌ها حاکی از آن است که روش اصلی ارزشیابی در تمام دروس، مشاهده رفتار و سنجش عملکرد است. این رویکرد، دانش آموز را در موقعیت‌های طبیعی و عملی قرار می‌دهد تا میزان پایبندی او به ارزش‌ها سنجیده شود. در کتاب‌های فارسی و مطالعات اجتماعی بر روش‌های مشاهده طبیعی در موقعیت‌های گوناگون (کلاس، مدرسه، اردو) و خودسنجی تأکید شده است. این روش‌ها به معلم امکان می‌دهند تا عملکرد دانش آموز را در زمینه‌هایی مانند مسئولیت‌پذیری، تعاون و احترام ارزیابی کند. در کتاب‌های علوم و ریاضی ارزشیابی به صورت ضمنی و پیوسته در حین فعالیت‌های گروهی و تعاملی انجام می‌شود. در این دروس، معلم میزان همکاری و نظم دانش آموزان را از طریق مشاهده درونی می‌سنجد. این رویکرد، ارزشیابی را به بخشی طبیعی از فرایند یادگیری تبدیل، و از

ایجاد فشار و استرس جلوگیری می‌کند.

یافته‌ها نشان داد هر کتاب درسی، باتوجه به ماهیت خود، از ابزارهای متفاوتی برای ارزشیابی استفاده می‌کند: در کتاب قرآن، باوجود رویکرد کلی توصیفی، در ارزشیابی پیام‌ها بر بازخوانی و یادآوری تأکید شده است. این امر نشان‌دهنده تمرکز بر ساده‌ترین سطح یادگیری است که هدف آن، آشنایی اولیه با مفاهیم ارزشی است. در کتاب هدیه‌های آسمان، از روش‌هایی مانند تکمیل جملات، تفسیر تصاویر و فعالیت‌های خانوادگی استفاده می‌شود؛ این ابزارها به معلم اجازه می‌دهند تا میزان درک و عملکرد دانش‌آموز را در خارج از محیط مدرسه نیز بسنجد. در کتاب مطالعات اجتماعی، مشارکت والدین در ارزشیابی نشان‌دهنده اهمیت پیوند یادگیری‌های مدرسه با زندگی خانوادگی دانش‌آموز است. این تنوع در روش‌های ارزشیابی، نشان‌دهنده یک سیستم انعطاف‌پذیر و چندبعدی است که تلاش می‌کند تا با استفاده از ابزارهای مختلف، تصویری جامع از میزان درونی‌سازی ارزش‌ها در دانش‌آموزان به دست آورد. در مجموع، ارزشیابی آموزش ارزش‌ها در دوره اول ابتدایی، بر صلاحیت‌های اخلاقی و رفتاری دانش‌آموزان تمرکز دارد و فراتر از سنجش صرف دانش، به دنبال بررسی تأثیر آموزش‌ها بر شخصیت و زندگی روزمره آنهاست. بر طبق این یافته که مشاهده رفتار، روش اصلی ارزشیابی است، یک پژوهش می‌تواند به صورت کیفی یا تجربی، اثربخشی این روش را در سنجش واقعی درونی‌سازی ارزش‌ها بررسی کند. برای این کار می‌توان از گروه‌های کنترل و مصاحبه با معلمان و دانش‌آموزان استفاده کرد تا مشخص شود آیا این روش‌ها، ابزاری دقیق برای قضاوت درباره رشد اخلاقی دانش‌آموزان هستند یا خیر.

منابع

- افتخاری، حجت؛ و افتخاری، جابر (۱۴۰۳). بررسی میزان تطابق برنامه درسی قصد شده و اجراشده دروس تعلیم و تربیت اسلامی رشته علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان. *علوم تربیتی از دیدگاه اسلام*، ۱۲ (۲۷)، ۶۷-۹۸. doi:10.30497/esi.2024.246426.1787
- افکاری، فرشته (۱۳۹۳). *نقد و بررسی رویکردهای تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی در کتاب‌های درسی بخوانیم، بنویسیم، قرآن، هدیه‌های آسمان، تعلیمات اجتماعی و طراحی الگوی برنامه درسی. رساله برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه علامه طباطبائی.*

- امینی مشهدی، سمانه؛ و غفاری، ابوالفضل (۱۳۹۲). تأملی بر رویکردهای تربیت ارزشی: نگاهی به جایگاه تربیت ارزشی و تحول آن در نظام آموزش و پرورش ایران. پژوهش‌نامه مبانی تعلیم و تربیت، ۳(۶)، ۸۹-۱۰۸. doi: 10.22067/fe.v3i2.23550
- جامخانه، کیوان (۱۳۹۰). تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی: تحلیل محتوای کتاب‌های فارسی بنحو/نیم. (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه کردستان، کردستان، ایران.
- حسنی، محمد (۱۳۹۵). بررسی رویکرد تربیت اخلاقی در نظام تربیت رسمی و عمومی دوره ابتدایی. تربیت اسلامی، ۱۱(۲۲)، ۵۱-۲۵.
- حسنی، محمد؛ و وجدانی، فاطمه (۱۳۹۵). بررسی و نقد الگوی تربیت اخلاقی در کتاب‌های آموزش قرآن دوره ابتدایی. پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، ۲۴(۳۲)، ۱۳۷-۱۶۱.
- حسنی، محمد؛ و وجدانی، فاطمه (۱۳۹۶). تحلیل محتوای کیفی کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر تربیت اخلاقی. فصلنامه تربیت اسلامی، ۲۵، ۲۹-۵۴. doi: 10.30471/edu.2017.1344
- حمیدی زاده، کتایون؛ و قویدل، کیمیا (۱۴۰۳). تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی از منظر فضایل سه‌گانه اخلاق اسلامی. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۲(۲۷)، ۹۹-۱۱۹. doi: 10.30497/esi.2024.246459.1790
- دادبه، اصغر (۱۳۹۲). کلیات فلسفه. تهران: پیام‌نور.
- دارابی عمارتی، عابدین (۱۴۰۲). طراحی و اعتبارسنجی الگوی آموزشی ارزش‌آفرین. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۱(۲۱)، ۱۴۱-۱۶۸. doi: 10.30497/esi.2024.245269.1685
- رحیمی، نرگس؛ رهنما، اکبر؛ و میرزامحمدی، محمدحسن (۱۴۰۱). دلالت‌های نظریه اعتباریات علامه طباطبائی در آموزش دادن ارزش‌ها. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۰(۴)، ۱۶۹-۱۹۹. doi: 10.30497/esi.2022.243061.1545
- جوادی، محمدجعفر (۱۳۹۱). مدرسه و تربیت اخلاقی (تربیت اخلاقی در نظام تربیت رسمی چند کشور جهان). (سعید ضرغامی، یحیی قائدی، زهرا نیکنام، نرگس سجادی، علی زرافشان، مهین چناری، طیبه امام جمعه کاشان، محمد حسنی و اکرم دهباشی، مترجمان). انتشارات مدرسه.

سند برنامه درسی ملی. (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران. تهران: وزارت آموزش و پرورش.

صانعی مهری، زهره؛ و رزم‌آزما، پری (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی مقطع ابتدایی از نظر میزان توجه به هویت ملی و هویت دینی. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۸(۱۵)، ۲۴۱-۲۵۶. doi: 10.30497/edus.2020.239246.1392

عباسی، ذکیا (۱۳۹۶). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در آموزش عالی بر مبنای آموزه‌های اخلاقی قرآن کریم براساس تفسیر المیزان. (رساله برنامه‌ریزی درسی)، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی.

عقیلی، سید رمضان (۱۴۰۰). تحلیلی بر وضعیت ارزش‌های اخلاقی در کتب درسی دوره ابتدایی: روش آنتروپی شانون. فصلنامه علمی تربیت اسلامی، (۳۵)، ۱۶۴-۱۴۳.

عقیلی، سیدرمضان؛ علم‌الهدی، جمیله؛ و فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۹۷). طراحی الگوی برنامه درسی تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی نظام آموزشی ایران. تدریس پژوهی، ۶(۴)، ۱-۲۳. doi: 10.30471/edu.2020.5898.2276

علوی، حمیدرضا؛ و حاج غلامرضایی، مهناز (۱۳۹۱). روش‌شناسی آموزش ارزش‌های اخلاقی و دینی. اسلام و پژوهش‌های تربیتی، ۴(۲)، ۱۰۷-۱۳۲.

فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۹۲). اصول برنامه‌ریزی درسی. تهران: ایران‌زمین. محبوبی منش، حسین (۱۳۹۴). جامعه‌شناسی ارزش‌ها با تأکید بر نظم و امنیت. تهران: دانشگاه علوم انتظامی.

محمودی، سیروس. (۱۴۰۳). تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره متوسطه اول از نظر میزان توجه به مفهوم نیکوکاری. علوم تربیتی از دیدگاه اسلام، ۱۲(۲۶)، ۱۰۱-۱۲۱.

ملکی، حسن (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی درسی. تهران: انتشارات مدرسه. doi: 10.30497/esi.2024.245630.1724

Aldoosry, R. Z., Aldahmash, A. H., Alfaifi, M. S., Almutairi, A. M., Aldossari, A. S., Alshuaibi, A. A., & ALabbad, A. H. (2020). Content analysis of essential economic values in the vocational textbook as compared to the Saudi Arabian Education Policy Document. *Education Research International*, 1, 8855714. doi:10.1155/2020/8855714

Bao, X. (2024). The Value Research of Ideological and Political Education.

- World Education Forum. doi:10.18686/wef.v2i1.3624
- Berkowitz, M, W. (2011). What Works in Values Education. *International Journal of Educational Research*, 50,153–158. doi:10.1016/j.ijer.2011.07.003
- Borji, V, Farsani, D. (2023). Intended mathematics curriculum in grade 1: A comparative study. *Eurasia Journal of Mathematics, Science and Technology Education*. doi:10.29333/ejmste/12977
- Cheng, F. (2021). Crafting theoretical value in management research article discussion sections. *Ibérica*. doi:10.17398/2340-2784.41.61
- Craiovan, I, Cuza, B. (2022). The education system and legal values. *Supremacy of Law*. doi:10.52388/2345-1971.2021.e2.05
- Curren, R & kotzee, B. (2014). Can Virtue be measured. *Theory and Research in Education*, 12, 3, 266-282. doi:10.1177/1477878514545205
- Gatley, J. (2021). Intrinsic value and educational value. *Journal of Philosophy of Education*. doi:10.1111/1467-9752.12555
- Hunter, J. (2020). An Intersection of Mathematics Educational Values and Cultural Values: Pāsifika Students’ Understanding and Explanation of Their Mathematics Educational Values. *ECNU Review of Education*, 4, 307 - 326. doi:10.1177/2096531120931106
- Jain, P K et al. (2020). Social Value as a Mechanism for Linking Public Administrators with Society: Identifying the Meaning, Forms and Process of Social Value Creation. *International Journal of Public Administration*, 43, 876 - 889. doi:10.1080/01900692.2019.1660992
- Kaya, K. (2019). Comparison of seventh-grade Turkish and Iranian social studies textbooks in terms of value education. *Educational Research Review*, 14, 595-607. doi:10.5897/err2019.3830
- Li, D., Mach, L., T & Cornelis, G. (2025). Aligning Scientific Values and Research Integrity: A Study of Researchers’ Perceptions and Practices in Four Countries. *Science and Engineering Ethics*, 31. doi:10.1007/s11948-025-00539-y
- Liu, M et al. (2024). Extreme value analysis of the number of student absences in Jiangsu, China: Based on extreme value theory. *PLOS ONE*, 19. doi:10.1371/journal.pone.0302360
- Marwiyah, S., Dasuki, M., Zaeni, A & Alfiah, E. (2024). Penerapan nilai kesadaran dalam pendidikan bernilai di sekolah dasar [Implementation of awareness values in values-based education in elementary schools]. *Auladuna: Jurnal Prodi Pendidikan Guru Madrasah Ibtidaiyah*, 6(1). doi: 10.62097/ad.v6i01.1899
- Mukhamedaly, S et al. (2024). The Importance of Values Education and Its Impact on Character Development. *Iasaýı ýniversitetiniň habarshysy*. doi:10.47526/2024-4/2664-0686.131

- Nandi, A et al. (2024). Values Reflected in First Language Textbooks of Primary Education in West Bengal. *Athena: Journal of Social, Culture and Society*. doi:10.58905/athena.v2i3.320
- Nugroho, A. (2020). Penanaman karakter disiplin pada siswa sekolah dasar [Cultivating discipline character in elementary school students]. *Jurnal Fundadikdas (Fundamental Pendidikan Dasar)*, 3(2). doi:10.12928/FUNDADIKDAS.V3I2.2304
- Ozerbas, M A, Gul, Y. (2022). impact of values education on student achievement. *Universum: Psychology & education*. doi:10.32743/unipsy.2022.102.12.14592
- parmar, k, Jha, A. (2024). Importance of Value Education in School and Life. *International Journal For Multidisciplinary Research*. doi:10.36948/ijfmr.2024.v06i04.25160
- Rijal, A, sauri., S & kosasih, a. (2023). Curriculum Framework: The Foundation of Value Education. *Journal of College and Character*, 24, 179 - 185. doi:10.1080/2194587X.2023.2190126
- Rusmin, L., et al. (2020). The role of civic education in the student moral development in elementary school: A descriptive study. *Universal Journal of Educational Research*, 8, 6405-6414. doi:10.13189/ujer.2020.081206
- Sanger, M., Osguthorpe, R (2005). Making sense of approaches to moral education. *Journal of moral education*, 34(1), 57–71. doi:10.1080/03057240500049323
- Scott, W. (2012). *Theory of financial accounting*. (Translated by: Parsaeen A). Tehran: Terme Publication.
- Tarabashkina, L, Lietz, P. (2011). The impact of values and learning approaches on student achievement: Gender and academic discipline influences. *Issues in Educational Research*, 21, 210-231.
- Thornberg, r., Oguz, c (2016). Moral and citizenship educational goals in values education: A crosscultural of Swedish and Turkish student teachers' preferences. *Teaching and Teacher Educatio*, 55, 110 – 121. doi:10.1016/j.tate.2016.01.002.
- Falkner, K, Sentence, S & Vivian, R. (2019). An International Comparison of K-12 Computer Science Education Intended and Enacted Curricula. *Proceedings of the 19th Koli Calling International Conference on Computing Education Research*. doi : 10.1145/3364510.3364517
- YaÅŸaroÄŸlu, C (2016). Cooperation and Importance of School and Family on Values Education. *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 1. doi:10.26417/ejms.v1i2.p66-71.